

Kurd Efendi ve Vikâye Tercümesi

The Kurd Efendi and the Translation of the Book of al-Vikâye

Yusuf BULUTLU

Dr. Öğretim Görevlisi, Bursa Uludağ Üniversitesi
Ph D. lecturer, Bursa Uludag University
BURSA/ TURKEY
yusufbulutlu@uludag.edu.tr
ORCID: 0000-0003-0810-8879

Bünyamin BULUTLU

Araş. Gör., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi
Research Assistant, Tekirdag Namık Kemal
University
TEKİRDAĞ / TURKEY
bunyaminbulutlu@nku.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6269-5763

DOI: 10.56720/mevzu.1128814

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 10 Haziran / June 2022

Kabul Tarihi / Date Accepted: 22 Temmuz / July 2022

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Eylül / September 2022

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Eylül / September

Atıf / Citation: BULUTLU, Y. BULUTLU, B. (2022). Kurd Efendi ve Vikâye Tercümesi.
Mevzu: Sosyal Bilimler Dergisi, 8 (Eylül 2022): 89-119. DOI: 10.56720/mevzu.1128814

İntihal: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected. web:
<http://dergipark.gov.tr/mevzu> | <mailto:mevzusbd@gmail.com>

Copyright © CC BY-NC-ND 4.0

Öz

Bin iki yüz yıllık fıkıh geleneğimizde mezhep diye adlandırılan çeşitli fıkıh ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin öğretileri ve temel görüşleri sonraki nesillere klasik dönemde muhtasar, sonrasında ise mütûn denen kısa ve öz eserlerle aktarılmıştır. Hanefi ekolünün de fûru fıkını ele alan en önemli metinlerin başında *Vikâye* adlı eser gelmektedir. Bu çalışma üzerine önemine binaen onlarca şerh, ihtisar, talika ve tercüme gibi pek çok çalışma yapılmıştır. Farklı dillere tercümesi yanında yazma, Osmanlı döneminde Devletoğlu, Şemsi Ahmet Paşa ve Kurd Efendi gibi birkaç farklı kişi tarafından Türkçeye aktarılmıştır. Bu tercümelere Arapça metnin tamamını nesir olarak Türkçeye aktaran Kurt Efendinin tercümesi olup, diğer tercümelere nazaran aslına uygun bir tercümedir. Tercüme nüshalarının çoğu Türkiye’de olmakla beraber, bazıları Mısır, Bosna ve Almanya gibi farklı ülkelerde bulunmaktadır. Bu nüshalardan bir kısmı tam iken, bazıları ise nâkıstır. Kimi nüshalar başka eserler ile mecmua olarak iç içe olup bunlardan bazıları isimlidir. Nüshaların nispetinde herhangi bir ihtilaf olmamakla beraber bir nüshada Taşkoprüzade gibi farklı kişilere atfedilse de bunlar gerçeği yansıtmamaktadır. Zira atfedilen ve isim kaydı bulunmayan nüshalar, karşılaştırma ve inceleme sonucunda Kurd Efendiye ait olduğu açıkça ortaya çıkmaktadır. Tercüme sahibi Kurd Efendi sûfi bir kişiliğe sahip olup halveti şeyhidir. İlmi yetkinliği yazdığı ve tercüme ettiği eserlerden anlaşılmaktadır. Zira sağlam bir sülûk için ilmin şart olduğu gerçeğini müşahhas olarak ortaya koyduğu görülmektedir. Bu da eseri incelemeye değer kılan hususlardan biridir. Öte yandan bu yazmayı diğerinden farklı kılan, mütercimmin gerekli gördüğü mülahazaları eklemesi, yer yer istilahları açıklaması, mesele hakkında farklı görüşleri, Türk âdetindeki farklılıkları, metindeki kapalılıkları ve gerekli yerlerde açıklamalar yapmasıdır. Bundan dolayı kimi nüshalarda belirtildiği gibi tercümeden ~~çok~~ çok bir şerh olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda asıl metnin fıkıh literatüründeki önemi, eserin orijinal tercümesinin genişletilmiş eklemelerle Türkçeye çevirisi yazmayı önemli kılmakta olup buna binaen nüshayı tanıtmak, ilerice basılmasına vesile olmak ve Türkçe fıkıh literatürüne katkı sağlamak amacıyla bu makaleyi kaleme aldık.

Anahtar Kelimeler: Fıkıh, Mütûn, *Vikâye*, Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*.

Abstract

Numerous fiqh schools, also known as sects, have emerged in our 1,400-year-old fiqh history. In the classical era, short and concise books known as mutûn were employed to transmit the teachings and fundamental viewpoints of these schools to succeeding generations. One of the crucial texts addressing the für fiqh of the Hanafi School is the treatise known as *Vikâye*. Due to the significance of this work, several studies have been conducted, including dozens of commentaries, abridgements, quotes and translations. During the Ottoman period, not only was this work translated into other languages but also into Turkish by a few different people, including those of Devletoğlu and Şemsi Ahmet Paşa Kurd Efendi. The whole translated text of Kurt Efendi was made in prose. When compared to other translations, it is the most accurate one. In fact, virtually all the translation copies are available in Türkiye, while others are in different countries such as Egypt, Bosnia and Germany. Additionally, some of these copies are complete and others are not, whilst others are anonymous and intertwined with other works like magazines. Despite being credited to different people like Taşkoprüzade in one copy, they do not reflect the truth. As a result of this comparison and examination, it is evident that Kurd Efendi is the owner of these references and anonymous copies. Kurd Efendi is a Halveti sheikh with a Sufi personality. His written and translated works pave the way for understanding his level of scientific proficiency. A remarkable point is that he combined a Sufi personality with a scholarly one, as he clearly revealed the fact that knowledge is a must for a sound leech. This, in turn, is one of the aspects which makes the work worth examining. With regards to the translation, the translator added his own thoughts as he translated the work. When necessary, he adds further explanations, translates terms as well as different views on the issue, differences in Turkish customs, and ambiguities in the text. Given that it is written as a name in some copies, it becomes apparent that the text is an annotation rather than a translation in this regard. In this context, we have written this article in order to bring the manuscript to light and to be instrumental in its subsequent publication.

Keywords: Fıqh, *Vikâye* Translations, Kurd Afandi, Tarcama-i Vekâya.

A. Giriş

Fıkıhın tarihi serüveninde birçok mezhep olmakla birlikte günümüze ulaşan dört ekoldür. Bunlardan biri de Hanefîlerdir. Bu okulların öğretileri ve temel görüşleri mütûn denen kısa ve öz eserlerle sonraki nesillere aktarılmıştır. Klasik ilim öğretilerinde o ilmin ana ilkelerini, esaslarını ve bakış açıcısı yansıtan adına kaynak eser denilen kitaplar bulunmaktadır. Fıkıh geleneğimizde de bu şekilde kaleme alınmış pek çok kaynak eser vardır. Bu eserlerin en önemlilerinden birisi de *Vikâye* olup önemine binaen pek çok şerh, ihtisar, talika ve tercüme yapılmıştır.

Hanefî literatüründe tartışılmaz bir yeri olan *Vikâye*, diğer metinler gibi kaynak eserlerden olup dönemin ilim dili olan ve hala İslami ilimler için kaynak dil olmayı sürdüren Arapça ile yazmışlardır. Arapçayı tam olarak bilmeyen veya yeni öğrenen talebenin dil sebebiyle bu eserleri eksik veya yanlış anlaması mümkün olduğundan önemli metinler Türkçe, Farsça, Urduca gibi diğer dillere tercüme edilmiştir. Bazen metinler önemine binaen farklı kişiler tarafından tercüme edildiği olmuştur. Osmanlılar döneminde de diğer pek çok eser gibi *Vikâye*'nin de birçok tercümesi yapılmıştır. Bu tercümelerden asil esere en yakın ve tam yapıları nesir olarak aktarılan Kurd Efendinin tercümesidir. Kurd Efendinin yazma halindeki tercümesi fıkıh alanındaki kaynak bir eseri Türkçeye aktarması sebebiyle doğru bir şekilde anlaşılması için yazmanın araştırılması ve yeniden ilim dünyasına kazandırılması önemlidir. Bu bağlamda biz de yazma nüshayı gün yüzüne çıkarmak, diğer nüshalarla karşılaştırarak aradaki farkları ortaya koymak, şekil ve muhteva bakımından durumunu incelemek ve ilerice basılmasına vesile olmak amacıyla bu makaleyi kaleme aldık.

1. Fıkıh Geleneğinde Mütûn

İslam'ın indiği dönemden itibaren Arap yarımadasında sözlü anlatımın yanında yazılı anlatım da önem kazanmaya başlamıştır. Hz. Peygamberin (s.a.v) vefatından sonra Hz. Ebubekir döneminde cemedilen Kur'an Hz. Osman döneminde çoğaltılmıştır. Bundan sonra hicri ikinci asırda hadisler kayıt altına alınmaya ve belli şartlarla toplanmaya başlanmıştır. Hadislerin tedvin hareketinin paralelinde fikhî çalışmalar başlamış ve belli bölgelerde fıkıh ekollerini oluşturmuştur. Bu ekoller, zamanla bir imamın etrafında toplanmasıyla

oluşmuş ve ekolün görüşlerini toplayan eserler tezâhür etmeye başlamıştır. Bu ekollerden olan Hanefiliğin görüşleri İmam Muhammed eş-Şeybânî (öl. 189) tarafından *Zâhiru'r-Rivaye* diye adlandırılan altı kitapta toplanmıştır. Bunlar: *el-Asl, Câmi'u's-Sağîr, Câmi'u'l-Kebîr, Siyerü's-Sağîr, Siyeru'l-Kebîr* ve *Ziyadât* şeklindedir. (Eyyüp Said Kaya, “Zâhirü'r-Rivâye”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, 44/101-102.) Bu eserler mezhep imamının görüşlerinden oluşmaktadır.

Şeybânî'nin fıkıh eserlerini yeniden canlandırmayı ve ifade etmeyi amaçlayan ilk müelliflerden Hâkim eş-Şehîd el-Mervezî (öl. 334) bu altı eseri *el-Kâfi* adındaki eserinde toplamış ve bu eserini daha sonra *el-Muhtasar* adıyla ihtisar etmiştir. *Kâfi*'yi Şemsü'l-E'imme Serahsî (öl. 483) *el-Mebcut* adını verdiği kitabıyla detaylı bir şekilde şerh etmiştir. Ancak bu eserin aslında *el-Kâfi* ile aynı eser olduğunu ifade edenler olmuşsa da İbn Abidin (öl. 1252) ve Abdulhay el-Leknevî (öl.1292) bu muhtasarın *el-Kâfi*'den farklı olduğunu söylemişlerdir. (Beşir Gözübenli, “Hâkim eş-Şehîd”, *DİA*, İstanbul: İSAM,1997, 15/195-196.) Irak Hanefi ekolünde ise Ebu Cafer et-Tahâvî (öl. 321) klasik dönemde muhtasar diye adlandırılan ilk metin olan *el-Muhtasar'ı* kaleme almıştır. Bu eser mezhebin ilk metin çalışması olup Cessâs (öl. 370) tarafından *Şerhu Muhtasari't-Tâhâvî* adıyla şerh edilmiştir. Ebu'l-Hasen el-Kerhî de (öl. 340) (H. Yunus Apaydın, “Kerhî”, *DİA*, İstanbul: İSAM, 2002, 25/285.) muhtasar bir eser kaleme alarak metin çalışmasının devamına ve mezhebin görüşlerinin aktarılmasına önemli katkı da bulunmuştur, ancak bu eser günümüze ulaşmamıştır. Yine, Ebu Bekir el-Cessâs sonrasında Hanefî mezhebi ekolünde mezhep içi eserler farklılaşmaya ve çeşitlenmeye başlamıştır. (Ömer Faruk Atan, “Hanefî Literatüründe Muhtasarlara ve Metinler”, *İhya Dergisi* 5/5 (2016), 65-79) Mezhebin ilk muhtasar metin eserlerinden sonra birçok metin çalışması olmuştur. Bunlar “mütûn-i selase” adı ile anılan *Vikâye, Muhtasaru'l-Kudûrî* ve *Kenzü'd-dekâik* eserleri ve “Mütûn-i erbaa” olarak *Vikâye, Kenzü'd-dekâik, Mecmau'l-bahreyn* ve *el-Muhtâr* eserleridir. “Mütun-i sitte” olarak da bu beş esere Merğînânî'nin *el-Hidâye*'si eklenir. Bu çalışmalardan önemli olanlarını tarihi sırasına göre almak gerekirse yukarıdaki ilk dönem eserlerinden sonra üçüncü önemli eser *Muhtasaru'l-Kudûrî*'dir. Bu eser mütûn-i sitte arasındaki en kadîm eserdir. Bu çalışma dönemin Abbâsî Halifesi Kâdir-Billâh tarafından muhtasar eser yazılmasını Ahmed el-Kudûrî'den(öl. 428) talep edilmiş o da

bunun üzerine eserini kaleme alarak kendisine takdim etmiştir. (Cengiz Kallek, "Kudûrî", *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2002, 26/321-322) Kudûrî'den sonra mütûn-i sitte eserlerinden ikincisi *el-Hidâye*'dir. Ebu'l-Hasan Burhânuddîn el-Merginânî (öl. 593) tarafından yazılan *el-Hidâye*, aynı müellife ait *Bidâyetü'l-mübtedâ* adlı eserin şerhidir. (Atan, "Hanefî Literatüründe Muhtasarlar ve Metinler", 73) *el-Hidâye*'den sonra mütûn-i sitte eserlerinden üçüncüsü Ebu'l-Fadıl Mecduddîn Abdullâh b. Mahmûd (öl. 683) tarafından kaleme alınan *el-İhtiyar* adıyla şerh edilen *el-Muhtâr li'l-fetvâ* olup kısaca *el-Muhtâr* diye meşhur olan eser gelmektedir. Bu eserden sonra mütûn-i sitte eserlerinden dördüncüsü "İbnü's-Sâ'âtî" namıyla meşhur olan Muzafferuddîn Ahmed bin Ali bin Tağlib el-Ba'lebekkî el-Bağdâdî (öl. 694) tarafından kaleme alınan *Mecma'u'l-bahreyn ve Mülteka'n-neyyireyn* olan ve kısaca *Mecma'u'l-bahreyn* ya da *Mecma'* diye bilinen eserdir. Bundan sonra mütûn-i sitte eserlerinden beşincisi Abdullah bin Ahmed bin Mahmud Ebu'l-Berakât Hâfizuddîn en-Nesefî (öl. 710) tarafından kaleme alınan *Kenzü'd-dekâik*'tir. Mütûn-i sitte eserlerinin en son yazılanı Burhânüşşerîa (?) tarafından kaleme alınan *Vikâyetü'r-rivâye fi mesâil'i'l-Hidâye* adlı eserdir. Bu metin, *el-Hidâye*'nin meselelerini muhtevî olan bir ihtisar çalışmasıdır (Bkz. Ömer Faruk Atan, "Hicrî VII. Yüzyıl Hanefî Fakihlerinden Burhânüşşerîa'nın Vikâye Adlı Eseri," *Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2016/2), 125-153).

Mezheplerin kemaline doğru beşinci asırdan itibaren ortaya konan geniş eserlerin yanında fıkıh eğitimini kolaylaştıracak bir takım şerh, ihtisar, talika ve metin türü çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu tarz telifler, eğitim ve öğretimin pratik ve hızlı yapılabilmesi için yazılan kaynaklardır. Bu kitaplardan muhtasarlar olarak adlandırılan metinler, kadıların ve öğrencilerin başucu kitapları konumuna gelmiştir. Fıkıh eğitiminin başlangıcında öğrenciye meseleleri kolay ezberletmek ve mezhebe ait hükümleri öğretmek amacıyla özet fakat öz eserler de yazılmaya başlamıştır. Bu tarz kitaplar ezberlenmeye, ders halkalarında tedris edilmeye ve kaynak olmaya başlamıştır. Bunlar zamanla metin(ler)/mütûn adını almıştır. Bu eserlerin karakteristik özelliklerini şöyle sıralayabiliriz. Mezhepteki temel görüşler ele alınır. Mezhep imamının fetvasından zorunlu olmadıkça çıkılmaz. Mezhep dışı ihtilaflara girilmez. Sadece müfta bih olan hükümlere yer verilir, zayıf görüşler ihtiyaca binaen bazen zikredilir. (Murtaza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *DİA*, İstanbul: İSAM,

2013, 43/106-108; Orazov, Orazsahet, “Muhtasar Metinlerin Hanefi Literatürü İçindeki Yeri”, *Bülent Ecevit Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 5 (2018/1), 107-122) Meselerinin ve fetvaların analizi yapılmadan sadece hükümler serdedilir. Özetle bu eserler, mütekaddimûn döneminde muhtasar ismi ile rağbet bulan, müteahhirîn döneminde metin eser adıyla öne çıkan eserlerdir. (Şemseddin Ahmed Kemalpaşazâde, *Islahu'l-Vikâye*, nşr. Abdullah Davud-Mahmud el-Huzâî, (Beyrut: y.y. 2007).

2. Burhânüşşerîa ve Vikâye

Vikâyetü'r-rivâye fî mesâilî'l-Hidâye adıyla anılan ve kısaca *Vikâye* olarak bilinen eser her ne kadar Tâcüşşerîa Ömer b. Sadrüşşerîa'ya (öl. 709/1309) ait olduğu söylene de (Tâcüşşerîa Mahmud b. Ubeydullah, *Vikâyetü'r-rivâye fî resâilî'l-Hidâye*, thk. Ahmed eş-Şehâde İstanbul: 2017) Burhânüşşerîa Mahmud b. Sadrüşşerîa'ya (?) ait olduğunu eserin yazılış amacının ifade edildiği mukaddime kısmından anlaşılmaktadır. (Burhânüşşerîa, *Vikâye*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2029 01a-10a) Zira müellif Burhânüşşerîa, torununun diğer ilimlerin yanında fıkıh ilmine dair bir metin de ezberlemesi için bir kitap araştırmış; ancak istediği gibi bir eser bulamadığını ve bunun üzerine Merginânî'ye (öl. 593/1197) ait olan *el-Hidâye* adlı eseri ihtisar edip torununa ezberlettiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda torun Sadrüşşerîa, dedesinin ihtisarı üzerine yaptığı *Nukâye* adlı şerhte, bu eseri dedesi Burhânüşşerîa'nın kendisi için ihtisar ettiğini belirtmesi de bu eserin Burhânüşşerîa'ya ait olduğuna dair güçlü bir delil olup kanaatimizce *Vikâye* sahibinin lakabı “Burhânüşşerîa” babasının adı da “Ahmed” dir. (Sadrüşşerîa, *Şerhu'l-Vikâye*, nşr. Salah Ebu'l-Hac, Amman: y.y. 2006, 1/3-5; Kâtip Çelebi, *Kesfu'z-Zünûn*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1999, 2/809; bkz. Orazov, Burhânü's-Şerîa ve Vikâye Adlı Eseri, 13- 20.)

Tam adı Mahmud b. Ahmed b. Ubeydullah b. İbrahim b. Ahmed Burhânüşşerîa olup soyu sahabeden Ubâde b. Sâmit'e nispetle “Ubadî” ve/veya torunu Mahbûb'a nispetle -daha çok şöhret bulan- “Mahbûbî” olarak bilinmektedir. Yaşadıkları dönemde aile içerisinde pek çok alim yetişmesi sebebiyle ilim dünyasında şöhret bulmuş bir aileye mensuptur. Ailenin dağılması Moğolların pek çok eseri yok ettiği döneme rastlaması sebebiyle aile hakkında çok fazla bilgiye ulaşılamamaktadır. Burhânüşşerîa, Buhârâ ve Kir-

man şehirlerinde müderrislik yapmış ve hayatını ilimle iştigal ederek geçirmiştir. Müellifin eserinde kullandığı dil, üslup, tercihler ve torunu Sadrüşşeria için takip ettiği eğitim metodu onun ilmi yetkinliği hakkında bizlere yeterince bilgi vermektedir. (Abdulhayy el-Leknevî, *el-Fevâidu'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefiyye*, Beyrut: Dâru'l-Marife, ts., 207; Şükrü Özen, "Sadrüşşeria" *DİA*, İstanbul: İSAM 2008, 35/427; Murtaza Bedir, "Tâcüşşeria", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2010, 39/361)

Vikâye, mezhepte mesâile dair yazılmış temel eser olmayı ifade eden, adına "mütûn" denilen eserlerden birisi olmuştur. Mütekaddimûn döneminde muhtasar ismi ile rağbet bulan eserler, müteahhirîn döneminde (Kemalpaşazâde, *Islahu'l-Vikâye*, Beyrut: y.y. 2007) metin eser adıyla öne çıkmıştır. Bu eserler zayıf görüşlerden uzak, racih fetvaları ve mezhepte muteber kabul edilen sahih görüşleri rivayet ettiklerinden metin eserlerden kabul edilmişlerdir. Bunlar "mütûn-i selase" adı ile anılan *Vikâye*, *Muhtasaru'l-Kudûri ve Kenzü'd-dekâik* eserleri ve "Mütûn-i erbaa" olarak *Vikâye*, *Kenzü'd-dekâik*, *Mecmau'l-bahreyn ve el-Muhtâr* eserleridir. "Mütun-i sitte" olarak da bu beş esere Merginânî'nin *el-Hidâye*'si eklenir. Görüldüğü üzere her ne kadar bu metin eserlerin tasnifinde farklılıklar olsa da *Vikâye* her tasnifte kendisine yer bulacak kadar önem arz etmektedir. (Murtaza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *DİA*, İstanbul: İSAM, 2013, 43/106-108; Orazov, "Muhtasar Metinlerin Hanefi Literatürü İçindeki Yeri", *Bülent Ecevit İlahiyat Fak. Dergisi* 5 (2018/1), 107-122)

Bilindiği üzere *Vikâye* eserinin dili ezberlemeyi kolaylaştıracak bir üslupla yazılmıştır. Bu sebeple müdellel bir eser değildir. Meseleler yukarıda metin eserlerden bahsettiğimiz gibi mezhepteki racih görüşe uygun olarak olabildiğince kısa ve öz bir şekilde edebi yön gözetilerek serdedildiği için ibareler şerh edilmeye veya bir hoca ile okunmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu sebeple bu eser üzerine pek çok ihtisar, şerh, haşiye, risale, reddiye ve tercüme gibi çalışmalar yapılmıştır.

Eser üzerine yapılan çalışmaların çoğunu şerhler oluşturmaktadır. Bu şerhlerin en önemlilerinin başında eserin kendisi için yazılmış olan Sadrüşşeria es-Sânî'nin yaptığı *Şerhu'l-Vikâye* gelmektedir. Alaeddin Ali el-Esved'in (öl. 800/1397) *el-İnâye fî şerhi'l-Vikâye*, İbn Melek'in (öl. 821/1418) *Şerhu'l-Vikâye*, Alaeddin Trablusî'nin (öl. 849/1445) *el-İstiğna ala şerhi'l-Vikâye*, Alâüddîn Alî

Musannifek'in (öl. 875/1470) *Şerhu'l-Vikâye*, Zeynüddin Cüneyd el-Hanefî'nin (öl. 1082/1671) *Tevfikü'l-inâye fi şerhi'l-Vikâye*, Şeyhzâde'nin (öl. 950/1543) *Şerhu'l-Vikâye*, Karahisarî'nin (öl. 717/1317) *Şerhu'l-Vikâye* eserleri gibi pek çok şerh bulunmaktadır. Bunlar dışında günümüze ulaşan ve ulaşmayan pek çok şerh de olduğu bilinmektedir. Nalbantzâde Tokadî (öl. 860/1455) ve İbn Kemalpaşa'nın (öl. 940/1534) talikaları, Yahya b. Zekeriya, Alaeddin İsbicabi (öl.?), İbn Kemalpaşa gibi pek çok alimin *Vikâye* üzerine risaleler kaleme aldıkları ifade edilmektedir. Bu çalışmaların yanında ihtisarlar da yapılmış ve ilk ihtisarı yine Sadrüşşeria es-Sâni, *en-Nukâye muhtasaru'l-Vikâye* ismiyle yapmıştır (Najib Muhsin Shakir, *Sadrüşşeria es-Sani'nin en-Nukaye Adlı Eserinin Tahkiki*, Uludağ Üniv. S.B.E, Yüksek Lisans Tezi, 2014; Orazov, "Vikâyetü'r-rivâye fî mesâli'l-Hidâye Bağlamında Oluşan Fıkıh Edebiyatı", *Uludağ Üniv. İlahiyat Fak. Dergisi* 29/1 (Haziran 2020), 81-122). İbn Kemalpaşa da şerh yanında *Islahu'l-Vikâye* ismiyle tashih amaçlı bir reddiye yazmıştır (bkz. İbn Kemalpaşa-zâde, *Islahu'l-Vikâye*). Bu çalışmalar yanında *el-Vikâye*'nin manzumeleri ve tercümeleri de yapılmıştır. *Vikâye* muhtasarı *en-Nukâye* Mirza Kazım Bey (öl. 1802-1870) tarafından Rusça'ya ve Muhammed Salah tarafından da Kazan Türkçesi'ne tercüme edilmiştir (Murtaza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *DİA*, 43/106-108). Abdulcemil b. Muhammed es-Safi tarafından da Farsçaya tercüme edilmiştir (İzmir Milli Kütüphanesi, no: 1568). *Vikâye*'nin Türkçeye de birkaç tercümesi yapılmıştır. Balıkesirli Devletoğlu Yusuf (öl.828/1424) *Vikâye*'yi Türkçeye manzum olarak tercüme etmiştir (Devletöğlu Yusuf, *Terceme-i Vikâye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi, no: 4439). Bu eser yüksek lisans tezi olarak edebi yönden incelenmiştir (Örnek olarak bkz. Orazsahet, "Vikâyetü'r-rivâye fî mesâli'l-Hidâye Bağlamında Oluşan Fıkıh Edebiyatı", 81-122). Ayrıca Şemsi Ahmet Paşa (öl.988/1580), Üsküdarî Kasım b. Süleyman (öl.?), Ömer b. Muharrem (öl.?) ve Pazarcıklı Kurd Efendi yani Mehmed b. Ömer'in (öl. 996/1588) de bir tercümesi bulunmaktadır (Murtaza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *DİA*, 43/106-108; Kâtip Çelebi, *Kesfu'z-Zünûn*, 2/809; Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Süleymaniye Kütüphanesi, Hacı Mahmut Efendi no:838, 870; Şemsi Paşa, *Manzum Vikâye Tercümesi*, Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi, 42 Kon 3553/1, yk. 2a.).

Netice olarak Burhânüşşeriâ'nın *Vikâyetü'r-rivâye fî mesâli'l-Hidâye* adlı eseri üzerine 60'ı aşkın çalışma yapılmış olup bunlar 35 civarı şerh, 14 risale, 6

tercüme, 3 talika, 1 reddiye ve 1 muhtasardan oluşmaktadır (Orazsahet, “Vikâyetü’r-rivâye fî mesâli’l-Hidâye Bağlamında Oluşan Fıkıh Edebiyatı”, 81-122; Murtaza Bedir, “Vikâyetü’r-Rivaye”, *DİA*, 43/106-108).

B. Kurd Efendi’nin Hayatı ve Eserleri

Asıl adı Muhammed b. Ömer olan ve Kurd Dede veya Kurd Halife olarak da anılan Kurd Efendi, Filibe’ye bağlı Tatarpazarcıoğlu kasabasında doğmuş olup Kurd Dede ve Kurd Halife namı ile de anılmaktadır. Kurd Efendi’ye ait olan *Vikâye* tercümesinin bir nüshasında “Kurd Hoca Oğlu’nundur” diye bir kayıt bulunmakta, Kurd Hocaoğlu şekilde bir kullanıma başka bir yerde rastlanmamaktadır. Bu kayıta kastedilen Kurd Efendi’nin kendisi ise eğer, babası için de Kurd Efendi namının kullanıldığı bilgisi ortaya çıkmaktadır. Buradan hareketle eserin malikinin Kurd Efendi’nin oğlu olduğu kabul edilebilir. diği ve bu yönde kanaatin ağır bastığını ifade etmek mümkündür. (Milli Kütüphane, 06 Mil Yaz. A 1722/1.) Zira, mütercimim oğluna herhangi bir eser atfedilmez. Zaten bu nüshadan anlaşılan bu mütercimim birkaç eserinden oluşan bir mecmuadır. Kurd lakabının kendisine neye binaen kendisine verildiğine dair bir kayda ulaşılamamıştır.

İlim yolculuğuna öncelikle doğduğu kasabada başlamış daha sonra İstanbul’a gelmiş ve Sahn-ı Seman medreselerine girerek devam etmiştir. Kurd Efendi’nin ilmi kişiliği yanında sûfi yönü de bulunmaktadır. Kanaatimizce Kurd Halife diye anılması da buradan kaynaklanmaktadır. Zira Halveti Şeyhi Sofyalı Bali Efendi’ye (öl. 960/1553) intisap etmiş ve daha sonra da halifesi olmuştur. Kadirga Halveti Dergâhı Şeyhi Nureddinzâde Efendi (öl. 981/1574) ile Sofya’dan Bali Efendi’nin hizmetinde buldukları sırada yakınlıkları olması sebebi ile Nureddinzâde Efendi Kurd Efendi’nin vefat etmeden önce Kadirga Küçük Ayasofya Zaviyesinin başına geçmesini vasiyet etmiştir. Bunun üzerine Kurd Efendi tekrar İstanbul’a dönmüş ve zaviyenin başına geçmiştir. Sultan II. Murad’ın da iltifatlarına mazhar olmuş olan Kurd Efendi ziyaret maksadıyla girmiş olduğu Tatarpazarcığı’nda 16 Şevval 996/8 Eylül 1588 tarihinde mana alemine irtihal etmiştir (Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/135; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), 3/894; Sefer Hasanov, “Kurd Efendi”, *DİA*, İSAM, 2019), ek cilt 2/93).

Yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Kurd Efendi ilmi yönü de zengin olan bir şahsiyettir. Bunu bizlere açıkça gösteren onun eğitim gördüğü yerler ve yazmış olduğu eserlerdir. Yazmış olduğu eserler on tane olup isimleri aşağıdaki gibidir (Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri*, 1/135; Sefer Hasanov, “Kurd Efendi”, *DİA*, ek cilt 2/93-94):

1. *Mürşidü'l-enâm ilâ dâri's-selâm*; bu eser İmamzâde'nin *Şiratü'l-İslam* adlı eserinin Arapça bir şerhidir.
2. *Tefsîr-i Kur'ân-ı Kerîm*; Türkçe bir mealdir.
3. *Terceme-i Vikâyetü'r-rivâye fî mesâili'l-Hidâye*; Furu fıkıh eseri olan *Vikâye* adlı eserin tercümesidir.
4. *Terceme-i Bidâye*; Eser akaide ve furu fıkha dair meseleleri içerir. Merginani'nin *Bidayetü'l-mübtedi'sinin* tercümesidir.
5. *Terceme-i Şâfiye*; İbnü'l-Hacib'in sarf ilmine dair eserinin tercümesidir.
6. *Terceme-i Fevâid-i Ziyâiyye*; yine İbnü'l-Hacib'in, Molla Cami'nin *el-Kafiye'si* üzerine yazmış olduğu şerhin tercümesidir.
7. *Risâle-i Edebiyye*; Tasavvufa dair telif bir eserdir.
8. *Tabirname*; yine Tasavvufa dair diğer telif eseridir.
9. *Şerh-i Mukaddime-i Cezeriyye*; bu eser de kıraat ilmine dair bir tercümedir.
10. *Tecvid Risalesi*; yine bu eser de kıraat ilmine dair telif bir eserdir.

Bu çalışmalara binaen anlıyoruz ki Kurd Efendi cemiyet hayatında pek çok görev alması yanında ilmi mesaisi de yoğun bir şekilde hayatında yer almıştır. Zira, dikkat edildiği üzere Arapça gibi alet ilimlerinde olsun fıkıh, kelim ve tecvid olsun pek çok esere imza atmıştır. Mutasavvıf yönüne binaen telif ve tercüme eserleri de vardır. Burada dikkat çekilmesi gereken bir husus da kendisi bir mutasavvıf olmasına karşı çeşitli ilimlerde ve özellikle fıkıhtaki önemli eserleri tercüme etmesi onun ilmi yetkinliğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan ehl-i tasavvufun ilimle bu derece iştigali sûfilerin şeriat dairesine ne kadar riayet ettiklerini de ortaya koymaktadır. Zira cahil bir sûfinin sapması daha kolay gözükmetedir.

C. Vikâye Tercümeleri

İfade ettiğimiz üzere Türkçeye aktarılmış beş *Vikâye* tercümesi bulunmaktadır. Bunlar: Balıkesirli Devletoğlu Yusuf'un manzum olarak *Vikâyename* adıyla yaptığı tercüme, Şemsi Ahmet Paşa'nın yapmış olduğu manzum tercüme, Üsküdarî Kasım b. Süleyman, Ömer b. Muharrem ve Kurd Efendi'nin yaptıkları nesir tercümeleridir.

Ulaşabildiğimiz en eski tercüme Devletoğlu Yusuf'a ait olan tercümedir. Bu eser manzum olarak yapılmıştır. Devletoğlu Yusuf'un eseri ifade ettiğimiz üzere bilinen ilk *Vikâye* tercümesidir. Nüshalar arasında farklılıklar olsa da en çok Topkapı nüshasında 6989 beyit olduğu belirtilmiştir (Bilal Aktan, *Devletoğlu Yusuf'un Vikâye Tercümesi*, (Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2002), 11). Eser üzerine yapılan çalışmadan anlıyoruz ki eserin dili sade bir Türkçe ve geniş bir kelime dağarcığı ile yazılmıştır. Müellifin meselelerin tamamını tercüme etmeye özen gösterdiği ve bazen eklemelerde bulunduğu ifade edilmiştir. Eseri öne çıkaran husus ilk eser olması ve bütün meseleleri tercüme etmeye özen gösterip yer yer kendi katkılarına da yer vermesidir. Eser üzerine Kani Akpınarlı, Amil Çebioğlu, Nimet Altunkaynak tarafından çalışmalar yapılmıştır. Ayrıca Bilal Aktan da doktora çalışması sunmuştur (Bilal Aktan, *Devletoğlu Yusuf'un Vikâye Tercümesi*, 13, 14, 15). Yine bu eser, Muhammed Halim Efendi tarafından da nazım halinden nesir haline getirilmiştir (Süleymaniye Kütüphanesi, Reşid Efendi Koleksiyonu, no: 181).

Diğer bir tercüme ise Şemsi Ahmet Paşa'ya ait olan *Vikâye* tercümesi Süleymaniye Kütüphanesi, Konya bölgesi Yazma Eserler Kütüphanesi ve Edirne Selimiye Yazma Eserler Kütüphanesi'nde bulunmaktadır. Bu eser de manzum bir eser olarak tercüme edilmiştir. Giriş kısmında ve sonunda 145 beyiti tercüme dışında mukaddime ve hâtime kabilinden yazılan beyit olup diğer 305 beyit asıl metne dair olup asıl metnin tamamı içermemiştir. Bilakis önemli ve gerekli olan meseleler tercüme edilmiştir. Eser ifade ettiğimiz gibi manzum bir eser olup edebi yönü de dikkate alınarak tercüme edilmiştir. Kendisinden önce yapılmış olan Devletoğlu tercümesine nazaran daha kısa tutulmuştur. Bu eser üzerine 2009 yılında bir makale çalışması yapılmıştır. (Muhittin Eliaçık, "Şemsi Paşa'nın Manzum ve Muhtasar Vikâyetü'r-Rivâye Tercümesi", *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 2 (Kasım 2009), 16-49).

Mehmet Lübbi Efendi (öl. 1166/1753)'ye (Hayatı için bkz. İrfan Polat, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü* <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lubbi-seyyid-mehmed-efendi>) (Son erişim: 18.04.2022; 23.02) atfedilen ancak kendisine ulaşamadığımız bir eser mevcuttur. (Mehmed Efendi, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul: 1972, 2 /12).

Yine, mütercimi bilinmeyen ve nikah bahsinden sonrası sadece tercüme edilen bir eserde bulunmak olup (Süleymaniye Kütüphanesi, Fatih 530, Hekimoğlu 315) eserin Kurd Efendi'nin tercümesi olabileceği söylenmektedir. (Sadık Yazar, "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercüme", *Türkiye Araştırmaları Dergisi* 12/23 (Mayıs 2017), 70). Eser içeriğini karşılaştırması sonucunda Kurd Efendi'nin tercümesi ile aynı olduğu görülmektedir.

Üsküdarî Kasım b. Süleyman'a da ait bir tercüme olup tercümenin Manisa İl Halk Kütüphanesi 655 numarada bulunan müellif nüshası dışında başka nüshası bulunmamaktadır. Bir diğer tercüme ise Akşehir Tarık Buğra İlçe Halk Kütüphanesi 199 numarada kayıtlı Ömer b. Muharrem'e ait başka bir Türkçe tercüme de bulunmaktadır. Ayrıca bu eser Abdulcemil b. Muhammed es-Safi tarafından da Farsçaya tercüme edilmiştir (İzmir Milli Kütüphanesi, no: 1568). *Vikâye* muhtasarı *en-Nukâye* de Mirza Kazım Bey tarafından Rusça'ya ve Muhammed Salah tarafından da Kazan Türkçesi'ne tercüme edilmiştir. (Murtaza Bedir, "Vikâyetü'r-Rivâye", *DİA*, 43/106-108.)

Çalışmamızda ele alacağımız tercüme de Kurd Efendi'ye ait olan tercümedir. Bu eser diğer iki eserden farklı olarak manzum değil nesir olarak tercüme edilmiştir. Şemsi Paşa ile aynı dönemde yaşamış olması sebebiyle hangi eserin daha önce yazıldığını tespit etmek güçtür. İki tercümenin manzum şekilde olması belki Kurd Efendi'nin zaten yeterince manzum eser var meselelerin nesirle daha iyi anlaşılacağından bir nesir tercümesini yapalım demiş olabilir. Eser aşağıda daha geniş olarak inceleneceği için burada bu kadarlık açıklama ile yetineceğiz.

Vikâye'nin birbirine yakın dönemlerde bu kadar tercümesinin yapılması yukarıda ifade ettiğimiz üzere bu eserin Hanefî mezhebi için metin eser olması ve muteber bir kitap olmasındandır. Osmanlı Devleti Hanefiliği resmi bir mezhep olarak seçtiği ve medreselerdeki eğitimi bu minvalde düzenlediği için

bu eser çokça okutulmuş ve ihtiyaca binaen de öğrencilere ezberleme veya meseleleri daha iyi anlamalarını sağlamak amacıyla böyle tercüme faaliyetlerine girişilmiş olabilir.

D.Kurd Efendi'nin Vikâye Tercümesi

1. Genel bilgiler

Eserin Adı

Eserin Burhanuşşeria'ya ait olan *el-Hidâye* muhtasarı *Vikâye*'nin tercümesi olduğunu eserin kapak sayfasından anlıyoruz. İnceleyeceğimiz yazma da ve bu yazmanın diğer pek çok nüshasında bu durum açıkça belirtilmektedir. Tam adı nüshaların çoğunda *Vikâye Tercümesi*, *Terceme-i Vikâye* ve *Terceme-i Vikâyetü'r-rivâye fi mesâilil-Hidâye* şeklinde geçmektedir. Bazı nüshalarda ise *Kitabu Kurd Efendi ale'l-Vikâyetü'r-rivâye* şeklinde *Vikâye* üzerine Kurd Efendi'nin yaptığı çalışma olduğu ifade edilmiş ve bir tercüme mi yoksa şerh şeklinde bir tercüme mi olduğu açıklanmamıştır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, d. 604/391). Ayrıca Sakarya Müftülüğündeki nüshanın ferağ kaydından "*Şerhu Vikâye*" şeklinde bir isimlendirme de bulunmaktadır.

Eserin Kurd Efendi'ye Aidiyeti

Eserin pek çok kütüphanede nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalarda açıkça eserin Kurd Efendi'ye ait olduğu belirtildiği için ve müellifin tercüme-i hayatına dair kaynak eserlerde de onun böyle bir eseri olduğu ifade edilmesi ve de bu eserin başka bir müellife atfedilmemesi eserin Kurd Efendi'ye aidiyeti hususunda herhangi bir şüpheye yer bırakmamaktadır. Ayrıca yukarıda ifade ettiğimiz üzere *Vikâye* tercüme-i arasında müellif ismi verilmeden piyasada birkaç nüshası bulunan eser incelendiğinde de Kurd Efendi'ye atfedilen tercüme nüshalarıyla aynı içeriğe sahip olduğu anlaşılmaktadır. Yine, aidiyet hususunda bizi şüpheye düşüren bir nüsha var ki o da Manisa İl Halk Kütüphanesi 351 numarada kayıtlı nüshada eserin Taşköprüzade'ye ait olduğuna dair bir kayıt bulunmasıdır. Ancak ne Taşköprüzade kendisinin böyle bir eseri olduğundan bahsetmiş ne de ona böyle bir eser atfedilmiştir. Kanaatimizce Kurd Efendi'nin tercümesi ile birebir olması sebebiyle bu nüsha Taşköprüzade'ye mülk olarak aittir.

Nüsha Karşılaştırmaları

Kurd Efendi'ye ait olan *Tercüme-i Vikâye*'nin İstanbul, Anadolu, Kahire, Bosna ve Almanya'da bulunan çeşitli kütüphanelerde pek çok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar arasında tam olan ve diğer nüshalardan farklılık arz edenleri dikkate alınacaktır.

Kurd Efendi'ye atfedilen ulaşabildiğimiz nüshalar arasında herhangi bir mukaddime ve girizgaha bir nüsha dışında rastlanmamaktadır. Bu nüsha Millet Kütüphanesi Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi 4819/2 numara ile kayıtlıdır. O, bu nüshada önce hamdele - salvele ve ardından eserin kaleme alınma sebebini yazmaktadır. Sebep olarak kendisine arkadaşlarından birinin ilim öğrenmeye yeni başlayan ve Arapçası zayıf olan öğrencilerin pek mühim olan şeriata dair meseleleri muhtasar bir fıkıh eserinden tercüme ederek onların anlamalarını ve öğrenmelerini kolaylaştırmak istediği ancak buna vakit bulamadığını ifade etmesi ve mütercimim de bu hayırlı işi kendisinin yapmayı hedefleyerek *Vikâye* adlı eseri tercüme ettiğini söylemektedir. Bu nüshada ayrıca miras hukukuna dair olan *Sirâciyye* eserinin tercümesi de yine, aynı kişi tarafından tavsiye edilmesi üzerine eklenmiştir. Belirtildiği üzere bu nüshanın mütercimi normalde meçhuldür. Kütüphane kaydında Kurd Efendi'ye atfedilmektedir. Mukaddime kısmının sonunda Yavuz Sultan Selim'e övgüden sonra tercümenin 925/1519 tarihinde tamamlandığı ifade edilmektedir. Her ne kadar Kurd Efendi'nin tercümesi ve bu tercümede mukaddimenin ve *Sirâciyye* ekinin bulunduğu söylenmesi dışında bir farklılık arz etmese de bu tarihlendirme ile eserin Kurd Efendi'ye aidiyeti problemlili bir hal almaktadır. Zira Kurd Efendi 931/1525 tarihinde doğmuştur. Eserin aslında *Vikâye*'de miras bahsi olmadığı için ve *Sirâciyye*'nin zaten çeşitli tercümelerinin bulunması sebebiyle istinsah edilirken daha sonra bu kısım çıkarılmış olabilir. Her ne kadar bu düşünce mümkün olsa da verilen tercüme tarihi bu eserin Kurd Efendi'nin tercümesinden başka bir tercüme mi yoksa Kurd Efendi tercümesi baz alınarak her ne kadar daha sonra yapılsa da yanlılıkla önce bir tarih mi konuldu veya Kurd Efendi bu eseri baz alarak mı tercümesini yaptı? şimdilik bu sorulara cevap bulunmamaktadır. Burada en önemli dikkat çeken nokta biyografi eserlerinde Kurd Efendi dışında böyle bir eserin atfedildiği başka bir kişi olmamasıdır. Bu durum ve eserin diğer

nüshalarla birebir aynı olması esasında bu tercümenin Kurd Efendiye ait olduğunu göstermektedir.

Diğer dikkat çeken nokta, bu eserin tek bir eser değil, üç ayrı eserin birleştirildiği bir mecmua olmasıdır. Bu mecmuada öncelikle yaklaşık yüz kırk varaktan oluşan ilmin önemine, faziletine, bazı menakıba, nasihatlere ve akaide dair nesih yazısı ile kaleme alınmış bir bölüm bulunmaktadır. Bölüm sonunda bunu yazan kişinin Ebu's-Suud olduğu ve hicri 1110 tarihinde yazdığı ifade edilmektedir. Ardından asıl eser olan *Vikâye* tercümesi gelmektedir. Ancak mukaddimede bahsedilen eserin tamamının tercümesi ve *es-Sirâciyye* tercümesi bu nüshada bulunmamaktadır. Namaz, oruç, zekât bölümleri tam olarak hac bölümünün ise baş kısmından bir bölüm bulunup eserin devamı bulunmamaktadır. Bu bölüm nestalik yazı çeşidi ile yazılmış olup İstinsah mı yoksa müellif nüshası mı buna dair bir bilgi ise yoktur. Son olarak üçüncü bir bölüm daha olup bu bölüm sadece hadis metinlerini içerip önce Arapça olarak pek çok hadis zikredilmiş ardından Türkçe olarak bu hadisler serdedilmiştir. Yoksulluğa dair olan bir kısımdan sonra "Dört Cevher Kitabı" başlığı ile akıl, din, haya ve amel-i salih hakkında hadisleri zikreden bir kısım bulunmaktadır. Devamında Kur'an eğitiminden ücret alınmasının caiz olmaması, ıskatı salat ve bazı dualar hadislerden zikredip Kur'an okumanın faziletine dair ayet ve hadisler zikredilerek bölüm sonlandırılmaktadır. Böylece mecmua son bulmaktadır. İlk ve son bölümdeki yazı çeşidi aynı olup son bölümde bir müellif veya müstensih adı bulunmamaktadır. Yazı çeşidinin ve üslubun aynı olması bu kısmın da birinci bölümü yazan gibi Ebu's-Suud adlı kişi tarafından yazıldığı düşünülmektedir.

Birinci bölümde bulunan tarih 1110 tarihlidir ve bu Ebu's-Suud Efendi'nin yaşadığı dönemden 140 sene sonrasına rastlamaktadır. Yine, aynı varığın a sayfasında 1164 tarihli bir dua niyazı bulunmakta, bu sebeple yazmadaki bu kısmın Ebu's-Suud Efendi dışında biri olduğu ortaya çıkmaktadır. 925 tarihli *Terceme-i Vikâye* ise kendisine atfedilen Kurd Efendi'den önceye tarihlenmektedir ve Ebu's-Suud Efendi'nin yaşadığı döneme tarihlense de ona böyle bir eser atfedilmemektedir. Kanaatimizce bu eser bir mecmua olup birkaç eseri içeren bir kitap oluşmaktadır.

Diğer bir ihtimal ise Kurd Efendi'nin bu nüshayı görüp daha sonra kendisinin tamamlamış olmasıdır. Belki pek çok nüshada isminin olmaması da bu sebeptendir. Yani bir kısmı tercüme edilmiş bir eseri tamamlayıp kendine atfetmeyi uygun görmemiş olabilir. Zira bilindiği üzere İslam tarihinde tevazu sebebiyle kendi yazdığı esere ismini yazmama kültürü vardır. Kurd Efendi'nin bir mutasavvıf olması da bu fikri destekler niteliktedir.

Bu nüshadaki *Vikâye* tercümesini diğerlerinden ayıran yukarıda açıkladığımız üzere bir mukaddime içermesidir. Ayrıca Sadrüşşeria, Mirkat, Rumi ve Cafer gibi şerhlerden bazen derkenar olarak alıntılar yapılmasıdır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Milli Kütüphane, 06 kh 4819/2, s. 312, 315, 324).

Nuru Osmaniye 1424, 1425 ve 1426 numaralı üç nüshada da herhangi bir mütercim adı mevcut değildir. Yine, diğer nüshalar gibi herhangi bir mukaddime de bulunmamakta ve derkenar olarak pek az not vardır. İlk nüsha 1072 tarihli olarak Yusuf bin Şeyh Bali tarafından istinsah edilmiştir. 1131 senesinde ise İbrahim Halil bin Osman tarafından mülk edinilmiştir. İkinci nüsha 1131 tarihinde Halil adlı kişi tarafından nesih yazısı ile istinsah edilmiştir. Tarihe binaen birinci nüshadaki Halil ile ikinci nüshayı istinsah eden Halil nam kişiler kanaatimizce aynı kişi olabilir. 1426 numaradaki nüsha ise son sahifede ifade edildiği üzere Sofya Adliye Kadısı Muizziddin Muhammed Efendi'nin talebesi olan Savaş bin Abdullah tarafından 1082 tarihinde istinsah edilmiştir. Hemen bu kaydın yanında talik yazısı ile Savaş adlı kişinin aslında Muizziddin Muhammed Efendi'nin öğrencisi değil azatlı kölesi olduğu belirtilmiştir (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Nuru Osmaniye Kütüphanesi, 1426).

Bir diğer önemli yazma da Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 1722/1 kayıtlı nüshadır. Bu nüshada Kurd Efendi'nin birkaç eseri vardır. Öncelikle *Tercüme-i Vikâye*, *el-İrşad fi'l-Kelam ve'l-Fıkıh*, *Şerhu Fıkhi'l-Ekber*, *Fıkhu'l-Keyani ve Saçaklızade'nin* bir risalesi bulunmaktadır. Buradaki *Vikâye* tercümesi tam bir metin değildir. Ancak bu nüshayı diğerlerinden ayıran nokta, başında “Kurd Hace Oğlu'nundur” şeklinde bir kayıt bulunmasıdır. Bu kayıt yukarıda da ifade ettiğimiz üzere Kurd Efendi'ye Kurd Hoca, Kurd Halife ve Kurd Efendi dışında da Kurd Hoca Oğlu şeklinde bir nam da verildiği anlaşılmaktadır. Bu

da babası olan Ömer Efendi için de Kurd Efendi isminin kullanılmış olabileceği ihtimalini doğurmaktadır. Ancak başka bir yerde böyle bir bilgi olmaması sebebiyle zannımızca burada kastedilen Kurd Efendi'nin oğlu için kullanılmıştır. Zira bu nüshada Kurd Efendi'ye ait birkaç eser bulunmaktadır. Yani, Kurd Efendinin oğlunun mülkü olan bir nüshadır ve babasına ait tercümelerin bir kısmını cemetmiş olabilir. (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye* Milli Kütüphane, 06 Mil Yaz. A 1722/1, s. 1).

Dikkate alacağımız nüshalar arasında Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi'nde bulunan nüshada bulunmaktadır. Bu nüshayı seçme sebebimiz tam bir nüsha olması ve doğrudan Kurd Efendi'ye atfedilmesi sebebiyledir. 320 varaktan oluşmaktadır. Bu nüsha talik yazısı ile yazılmış olup her bir sayfada on yedi satır olarak düzenlenmiştir. Sayfalarda yer yer derkenar olarak farklı kişilerin o sayfadaki meseleler hakkında meseleye dair açıklamaları bulunmaktadır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, s. 3, 4, 5, 6...) Bu açıklamalar çoğunlukla *Tevfikü'l-inâyê* adlı *Vikâye* şerhinden *Tevfik ve Şerhu Tevfik* kaydı ile alıntılar Arapça olarak tutulmuş, bazı sayfalarda çeşitli açıklamalar ve notlar kaydedilmiştir (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, s. 122). Bazı notlarda Karahisari kaydı ile Ali b. Ömer'in şerhinden nakil yapılmıştır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, s. 122). Bu kayıtlar ise eserin aslının kendisi için yazılan Sadrüşşeria es-Sâni'nin yapmış olduğu şerhten nakledilmiştir (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, s. 3, 206). Eserde Arapça olan metin üstü diğer pek çok nüshada olduğu gibi kırmızı bir çizgi ile çizilerek belirtilmiş ve ibarenin hemen ardında Türkçe tercüme verilmiştir. Başlıklar kırmızı mürekkeple yazılmış, hatimede bu eserin *Vikâye*'nin bir Türkçe şerhi olduğu belirtilmiştir. Yazmanın istinsahı Edirne şehrinde, 958 tarihinde tamamlandığı ifade edilmiştir (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, s. 3).

2. Şekil Özellikleri

Bu tercüme esasında Merginâni'nin (öl. 543/1197) muhtasar olarak yazdığı *el-Binâyê* adlı eseri üzerine yazdığı *el-Hidâyê*'nin Burhânüşşeria tarafından ihtisar edilen *Vikâyetü'r-rivâyê fi mesâilü'l-Hidâyê* adlı esere aittir. Bu sebeple

öncelikle *Vikâye*'nin şekil özelliklerine dair kısa bir incelemeden bahsetmek gerekmektedir.

Müellifin mukaddimede ifade ettiği üzere bu eser mezhebin görüşünün talebelere ezberlettirilmesini hedeflediği için eser kısa olarak yazılmaya çalışılmıştır. Bu sebeple en az kelime ile en çok manayı ortaya koyma gayreti ön plana çıkmıştır. Bu ise eserin üslubunu çoğu zaman karmaşık ve açıklanmaya ihtiyaç duyan bir şekle sokmuştur. Eser Arapça olmasına karşın müellif yer yer Farsça kelimeler de kullanmaktadır (Burhânüşşerîa, *Vikâye*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2029 39a, 65a). Eserde soru cevap yöntemine girilmemiştir. Genellikle atıflar çok olması sebebiyle gramer bilgisi bilmeyi gerektirmekte olup seçilen örnekler klasik örneklerle uyumlu hale getirilmiştir. Tarifler geniş bir şekilde yapılmamış, çoğunlukla ıstılah manası verilmiştir. Bu durum müellifin Arap dilinde ve fıkhındaki yetkinliğini bize göstermesi açısından önemlidir. Eser her ne kadar muhtasar bir metin olsa da kısa kısa fıkıh meselelerinin tamamına değinilmiştir. Meseleler önce konuyu anlatma ve ardından meseleyi açıklama, tercihte bulunma, bazen reddiye ve ara cümlelerle açıklığa kavuşturulmuştur.

Kaynak olarak herhangi bir eser zikredilmemiştir. Zira muhtasar bir eser olması sebebiyle ihtisarı olduğu *el-Hidaye* eserini temel kaynak olarak kullanmıştır. Ancak bu durum diğer eserlerden istifade etmediği anlamına gelmez. Zira kitap ismi zikretmeden bazı alimlerin isimleri zikredilerek onların görüşlerine yer verilmiştir (Burhânüşşerîa, *Vikâye*, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 19b, 84b, 100b.) Eserin girişinde taharet bölümünde ilgili ayetin ilgili olan kısmı kadarı zikredilmesi dışında ayetler veya hadisler delil olarak kullanılmamıştır. Hanefi mezhebi içerisinde Ebu Hanife ve İmameynin görüşlerini önceleyip diğer mezhep imamları pek zikredilmemiştir. Mezhepteki isabetli görüş olduğu kabul edilen müfta bih fetvalar zikredilmeye çalışılmıştır. Diğer mezheplerin görüşlerine ise yer verilmemiştir. Bu özellikler klasik metin eserlerin özelliklerini yansıtmaktadır. Bu sebeple yazılma hedefine uygun olarak telif edilmiş bir eser olduğu ve eksik olarak görülenlerin bir nakısa olmadığı görülmüştür.

Tasnif veya muhteva açısından müellifin yaptıklarının daha iyi anlaşılması için genel olarak yukarıda asıl metin hakkında bir derleme yaptık. Ayırı-

ca tercümedeki yapılanları da yazdık. Ancak asıl metne ek olarak yapılan farklılıkları daha iyi anlamak için mütercimın yaptıklarına göz atmak gerekmektedir.

Mütercim metot olarak önce asıl metnin Arapçasını verip ardından tercümeı yapmaktadır. Her ne kadar asıl metinde Ebu Hanife, Ebu Yusuf veya İmam Muhammed'e ait görüş zikredilmese de mütercim onların konuya dair görüşlerini de zikretmektedir (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 3a, 4a, 6b, 12b, 175a) Bu aslında bize mütercimın farklı kaynaklardan istifade ettiğini göstermektedir. Zira kendisini metinle sınırlandırmamaktadır. Bunu bazen tercümenin devamı gibi verirken bazen de ayrıca "ﻻ" kalıbı ile ayırmaktadır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 4a, 9a, 11b, 13b, 16a).

Tercüme çoğullukla "şol" ifadesi ile başlamakta, metinde verilen ancak Türkçe açısından açıklanmaya ihtiyaç duyulan yerleri açıklamaktadır. Mesela "ev sakinleri" ifadesinden fare olduğunu mesela diyerek açıklamakta (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 6.a, 9b, 17a), haram, helal ve mekruh gibi istilâhlar ilk kez geçtikleri yerde açıklamada bulunmaktadır. Hatta lügat manasını, varsa çeşitlerini vs. de açıklayarak doyurucu bilgi vermektedir (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 2a, 6a, 6b, 71b, 72b, 74b, 175a, 175b). "Yani" ifadesi ile de ayrıca pek çok açıklamada bulunmaktadır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 2b, 3b 11a, 11b, 12a, 13a, 165b, 172a, 177b, 244...). Bir mesele geçince eğer o meseleye dair bir mahalli adet söz konusu ise ve bu metinde belirtilmemişse adetleri ve bazı örnekleri belirtmekte (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi v. 6b, 71b, 174b, 180b, 184b), bir kısmı zikredilen ayetleri ise tamamlamaktadır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 1a).

Bazen "musannif burada şunu kastetmiştir bundan gafil olmayasın" şeklinde uyarıda bulunmaktadır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 9b, 286). 17. varak b sayfasında asıl metinde olmamasına karşın Farsça tekbir almaya dair cevazı yazmıştır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 17a). 70. varak b sayfasının ortalarında "Kitabu'n-nikah" başlamış, metinden önce bu başlıkla beraber artık iba-

detlere dair olan ana bölüm bitip muamelat bölümünün başladığını mütercim ifade etmiştir. Bu ifadeden anlıyoruz ki mütercim Kurd Efendi nikahı bir ibadet değil muamelat konusu olarak görmüştür. Aynı sayfada Arapça olan “زوجني” ve “زوجت” gibi lafızların Türkçe açısından ne ifade ettiği ve emir mi mazi mi olduğu açıklanmıştır. Yine, takip eden sayfada müellifin Farsça olarak verdiği ifadeler de Türkçeye çevrilmiş olup ayrıca diğer bazı Farsça ibareler ve manaları eklenmiştir. Bu tip ifadeler mütercimin Farsça da bildiğine delil olarak kullanılabilir.

a. Eserin Tasnif Metodu

Eserin tasnif metoduna gelince bir nüsha hariç mütercimin kendisine ait bir mukaddime bulunmayıp kapak sayfası ardından fihrist bulunmakta ve en sonda da hatime ile sona ermektedir.

Eser asıl metne ait olan mukaddime ile başlamaktadır. Bu da önce hamdele ve salveleye dair giriş ve ardından kitabın ne için yazdığını ifade eden müellifin açıklaması bulunmaktadır. Torununun her ilimde bir kitap ezberlediği ve fıkhıta da istediği gibi bir eser olmadığı için bu eseri yazıp ezberlemesi amacıyla kaleme aldığını ifade etmektedir (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, s. 2, 3). Eserin ana başlıkları “Kitab” ismi ile ifade edilmekte ve alt başlıkları “Bab” ve “Fasıl” olarak verilmektedir. 56 “Kitab”, 63 “Bab” 22 “Fasıl” ve 4 “Mesai’l-Şetta” başlığı ile kitabı tasnif etmektedir. “Mesail Şetta”, bir önceki “Kitab” veya “Bab” a ait olan çeşitli meseleleri içeren bölümleri ifade etmektedir. “Fasıl” tasnifi ise bazen hangi fasıl olduğu “Bab” tasnifinde olduğu gibi açıkça yazmakta bazen de Türkçe açıklamaları asıl metinden ayırmak için kullanılmaktadır. Ayrıca yer yer derkenar olarak anlaşıldığı kadarıyla müstensih unuttuğu veya atladığı kısımları kırmızı mürekkeple yazmaktadır. 146. varak yani 292. sayfa arasında namazların kazası ile ilgili bir sayfalık kitaptan ayrı olarak Şurunbulalı’nın *Nurul’izah* şerhi olan *İmdadu’l-fettâh* isimli eserinden nakilde bulunmaktadır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi, v. 146). 314. varak b sayfasında bazı kelimelerin sarf açısından çekimleri de bulunmaktadır (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, v. 314).

Eserin Muhtevası

Eserin ana iskeletinde Türkçe bir mukaddimenin ardından eserin aslında olan Arapça mukaddime ve tercümesi bulunmaktadır. Ardından klasik fıkıh eserlerinde olduğu üzere ibadetlere dair olan bölüm yer almaktadır. En geniş bölümü içeren muamelat bölümü ardından da ceza hukukuna dair meseleleri içeren bölüm ile eser son bulmaktadır.

Tek bir nüsha hariç hiçbir nüshada mukaddime bulunmamaktadır. Mukaddimenin bulunduğu nüsha Millet Kütüphanesi Adnan Ötüken İl Halk Kütüphanesi 4819/2 nüshasında olup mukaddime muhtevasında iki önemli nokta bulunmaktadır. Birincisi eserin tercüme sebebidir ki sebep olarak mütercim bir arkadaşının ondan Arapça bilmeyenlerin fıkha dair meseleleri öğrenebilmeleri için bir metin eserin tercüme edilmesi ve feraize dair olan es-Siraciyye'nin de buna izafe edilmesidir. Diğeri ise tercümenin 925/1519 tarihinde yapıldığının söylenmesidir. Zira mütercim Kurd Efendi 931/1525 tarihinde doğmuştur (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Milli Kütüphane, 06 kh 4819/2, 312). Bu hususlarda yukarıda yeterince bilgi verildiği için burada tekrar edilmeyecektir.

Eserin aslında olan ve nüshaların hepsinde eserin başlangıcı olan mukaddime ise müellife ait olan mukaddimedir. Bu kısımda ise daha önce de ifade ettiğimiz üzere, Burhanüşşeria'nın torununun her ilimde bir eser ezberlediği ve fıkıhta ise böyle bir eser olmadığı için onun ezberlemesi amacıyla bu eseri telif ettiğini sebep olarak ifade eder (Kurd Efendi, *Terceme-i Vikâye*, Millet Kütüphanesi, s. 3-4).

Kitap ibadetler muamelat ve ukubat diye ana bölümlere ayrılmasa da klasik fıkıh metnindeki gibi bu genel yapı korunmuştur. Mütercim Kurd Efendi de bunu değiştirmemiş ve aynı yöntemi izlemiştir. Yine, ana bölümleri "Kitap" başlığı ile incelemiş, her bir "Kitap" içerisinde çeşitli "Bab" ve "Fasıl-lara" yer verilmiştir. Ayrıca "Mesail Şetta" başlığı ile "Kitap" sonunda o bölüme dair çeşitli meseleler zikredilmiştir. Bu tasnifin muhtevası şu şekildedir:

1. Kitabu't-Tahâra: Dört baptan oluşur ve temizliğe dair meseleleri inceler.
2. Kitabu's-Salât: On sekiz baptan oluşur ve namaza dair meseleler incelenir.

3. Kitabu'z-Zekât: Altı baptan oluşur ve zekâta dair meseleler incelenir
4. Kitabu'l-Hac: Üç baptan oluşur ve hacla ilgili mesail açıklanır.
5. Kitabu'n-Nikah: Dört baptan oluşur ve nikahla ilgili mesail açıklanır.
6. Kitabu'r-Radâa: Emzirmeye dair mesaili inceler.
7. Kitabu't-Talak: On üç baptan oluşur ve talaka dair meseleler incelenir.
8. Kitabu'l-Eyman: Yeminlere dair meseleler incelenir.
9. Kitabu'l-İtak: Altı baptan oluşur ve köle azadına dair meseleler açıklanır.
10. Kitabu'l-Hudud: On beş baptan oluşur ve ceza hukukunda belirlenen cezalara dair mesail incelenir.
11. Kitabu's-Serika: Hırsızlıkla ilgili hükümler bu kısımda incelenir.
12. Kitabu'l-Cihad: Savaş hukukuna dair meseleler incelenir.
13. Kitabu'l-Lakid: Baplara bölmeden kayıp çocuk meselesi ele alınır.
14. Kitabu'l-Lükata: Kayıp eşyalara dair meseleleri inceler.
15. Kitabu'l-Abık: Efendisinden kaçan köle hakkındaki meseleleri ihtiva eder.
16. Kitabu'l-Mefkud: Kayıp kişi hakkındaki meseleler incelenir.
17. Kitabu'l-Ma' rake: Savaş meydanındaki meseleleri ihtiva eder.
18. Kitabu'l-Vakıf: Vakıf meselelerinin açıklandığı kitaptır.
19. Kitabu'l-Bey ' : Yedi bab ve bir de mesail-i şette başlığı ile alışverişe dair olan meseleler incelenir.
20. Kitabu's-Sarf: Para olarak kullanılan malların değiş-tokuşuna dair meseleler ele alınır.
21. Kitabu'l-Kefâle: Kefaletle ilgili meseleler incelenir.

22. Kitabu'l-Havale: Borcun başkasına havalesine dair olan meseleler incelenir.
23. Kitabu'l-Kaza: Kadılık vazifesi ve şartları mesail şette başlığı altında aynı konuya dair yan meselelerle incelenir.
24. Kitabu's-Şehade ve'r-Rücu anha: Şahitlik ve şehadetten dönme meseleleri bir bab başlığı altında ele alınmıştır.
25. Kitabu'l-Vekâle: Üç baptan oluşup vekalet ve vekil tayini ile ilgili mesaile dairdir.
26. Kitabu'd-Da'va: Üç baptan oluşup davacı, davalı ve şahitlerine dair meseleler incelenir.
27. Kitabu'l-İkrar: İkrarla gerçekleşen çeşitli borçları ele alır.
28. Kitabu's-Sulh: Davalılar arasında arabuluculuk akdi ile ilgili kitaptır.
29. Kitabu'l-Mudârabe: Emek - sermaye ortaklığı hakkındaki meseleler incelenir.
30. Kitabu'l-Vedia: Emanet meselesinin incelendiği kitaptır.
31. Kitabu'l-Ariye: Ödünç alıp-vermeye dair meseleler incelenir.
32. Kitabu'-Hibe: Hediye ile ilgili konular ele alınır.
33. Kitabu'l-İcare: Kiralama akitleri ve mesaili üç baba ve bir mesail şette başlığı altında incelenir.
34. Kitabu'l-Mükateb: Efendisi ile hürriyeti karşılığında belli bir ücret ödeme üzere anlaşılan köle meselesini ele alır.
35. Kitabu'l-Vela: Azatlı kölenin ölmesi durumunda miras durumunun ne olacağına dair meseledir.
36. Kitabu'l-İkrah: Zorlama altında yapılan tasarrufların durumu incelenir.
37. Kitabu'l-Hacr: Mali işlerini yönetemeyecek durumda olanların tasarruflarına kısıtlama getiren meseleler bu bölümde incelenir.

38. Kitabu'l-Me'zun: Köle veya reşit olmamış kişilerin izinle tasarruflarının geçerli olmasına dair meseleler bu bölümde incelenir.
39. Kitabu'l-Gasp: Gaspa dair meseleler bu bölümde incelenir.
40. Kitabu's-Şufa: Önalım hakkı ile ilgili meseleler ele alınır.
41. Kitabu'l-Kısmet: Ortak malların taksimine dair kitaptır.
42. Kitabu'l-Müzaraa: Tarla kiralama ve ortaklaşa ekime dair meseleler bu kitapta incelenir.
43. Kitabu'l-Müsakat: Sulamaya dair meselelerin incelendiği kitaptır.
44. Kitabu'l-Zebaih: Eti yenen hayvanların incelendiği kitaptır.
45. Kitabu'l-Udhiye: Kurban kesmeyle ilgili meseleleri ele alır.
46. Kitabu'l-Kerâhiye: Kullanılması, yapılması veya bakılması mekruh olan meseleleri ele alır.
47. Kitabu İhyaî'l-Mevat: Ölü arazilerin tarıma kazandırılmasına dair meseleler incelenir.
48. Kitabu'l-Eşribe: Helal ve haram içeceklere dair meseleler incelenir.
49. Kitabu's-Sayd: Avlanmaya dair meselelerin incelendiği kitaptır.
50. Kitabu'r-Rehn: Üç baptan oluşup rehinle ilgili meseller açıklanır.
51. Kitabu'l-Cinâyât: Üç baptan oluşup ceza hukukunda cinayetlere dair ilgili meseleler incelenmektedir.
52. Kitabu'd-Diyat: Dört baptan oluşup diyetlere dair meseleler incelenir.
53. Kitabu'l-Meakil: Helal ve haram olan yiyeceklere dairdir.
54. Kitabu'l-Vesâya: Beş baptan oluşup mirasta vasiyete dair meseleler incelenir.

55. Kitabu'l-Hünsa: Çift cinsiyetli insanların durumuna dair meseleler bu bölümde incelenir.

Sonuç

İslam medeniyetinin bin dört yüz yıllık fıkıh geleneğinde mezhep diye adlandırılan çeşitli fıkıh ekolleri ortaya çıkmıştır. Bu ekollerin öğretileri ve temel görüşleri mütûn denen kısa öz eserlerle aktarılıp öğretilmiştir. Hanefi ekolünün de fûru fikhını ele alan en önemli metinlerin başında *Vikâye* adlı eser gelmektedir. Öneme binaen bu eserin onlarca şerhi, ihtisarı, talika ve tercümeleri yapılmıştır. Osmanlı döneminde eser birkaç kişi tarafından tercüme edilmiştir. Bu tercümeler arasında asıl esere en yakın ve tam yapılan nesir tercüme Kurt efendinin tercümesi olduğu söylenebilir. Bunu göz önüne alarak yaptığımız çalışma sonucunda: Burhânuşşerîa'nın *Vikâyetü'r-rivâye fi mesâilî'l-Hidâye* adlı eseri üzerine 60'ı aşkın çalışma yapıldığını; bunların 35 civarı şerh, 14 risale, 6 tercüme, 3 talika, 1 reddiye ve 1 muhtasardan oluştuğu tespit edilmiştir.

Kurd Efendi'nin hayatına dair yapmış olduğumuz araştırma sonucunda ise kendisine Kurd Efendi, Kurd Halife ve Kurd Dede denildiğini görüyoruz. Kurd Hocaoğlu diye Milli Kütüphane 06 Mil Yz A 1722/1 numaralı nüshada bir isimlendirme geçse de bunun Kurd Efendi'nin oğlu için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Kurd Efendi öncelikle Tatarpazarcığı'nda sonra Sahn-ı Seman medreselerinde okumuş ve Halvetî tarikatından da sülûk dersleri almıştır. Bosna Halveti Şeyhliği ve Kadirga Halveti Şeyhliği gibi önemli vazifeleri yürütmüştür. Bunun dışında çalışmalarından çıkardığımız kadarıyla Kurd Efendi cemiyet hayatında pek çok görev yanında ilmi hayatı da yoğun geçmiştir. Görüldüğü üzere hem fıkıh hem kelam hem tasavvuf hem alet ilimleri ve diğer çeşitli İslami ilimlerde tercüme veya telif eserler vücuda getirmiştir. Dikkat çeken nokta ise özellikle fıkha dair çalışmalarıdır ki yaptığı tercümeler pek mühimdirler. Buradan Kurd Efendi şahsında tasavvuf ehlinin şeriat dairesine verdiği önemi de gözlemliyoruz. Zira eskilerin deyimi ile "ilmi icazeti olmayana şeyhlik icazeti verilmez". Çünkü mana alemindeki olayları herkes bilemez ve mana aleminin sınırlarını madde alemi belirler ve insanlar maddeye göre yaşarlar. Bu ince çizgiyi cahil bir şeyhin koruyabilmesi pek zordur ve sapkın tarikatların zayıf noktası ise buradan kaynaklanmaktadır.

Kurd Efendi'nin eserlerinden incelediğimiz *Vikâye* tercümesi Osmanlı Döneminde medreselerde çokça okutulmuş ve kadıların da başucu kitaplarından olmuştur. Bu kitabın önemine binaen o dönemde tespit edebildiğimiz kadarı ile altı tercümesi yapılmıştır. Her ne kadar altı farklı kişi tarafından yapıldığı düşünülse de isimsiz tercümenin Kurd Efendi'ye ait olduğu göz önüne alındığında aslında toplamda beş tercüme olduğu görülmektedir. Bu beş tercümeden ikisinin manzum diğer üçünün nesir şeklinde yazıldığı; nesir tercümelerden biri olan Kurd Efendiye ait tercümenin birçok nüshanın bulunduğu, bu nüshalardan çoğunun Türkiye de diğerlerinin farklı ülkelerde olduğu saptanmıştır. Bu ülkelerden Bosna ve Kahire gibi ülkeler o gün için Osmanlı Devleti sınırlarında olsa da Almanya gibi ülkelerde de olup Türkiye'deki nüshaların bir kısmı nakıs ve isimsiz olarak bulunmaktadır. Ancak Sakarya Müftülüğü nüshası gibi bazı nüshalarda açıkça müellife atfı söz konusu olmaktadır. Millet kütüphanesindeki nüsha ise Kurd Efendiye aidiyeti yönünden Sakarya Müftülük nüshası öne çıkmaktadır.

Problemlili noktalarından biri müellife aidiyet hususundaki bazı nüshalardır. Müellife aidiyeti hususunda bizi şüpheye düşüren bir nüsha Manisa İl Halk Kütüphanesi 351 numarada kayıtlı nüshadır. Eserin Taşköprüzade'ye ait olduğuna dair bir kayıt bulunsa da ulaştığımız kadarıyla Taşköprüzade'ye ait böyle bir eser bulunmayıp oradaki kaydın Taşköprüzade'ye mülk olarak ait olduğudur. Ayrıca bu nüsha ve bazı isimsiz *Vikâye* tercümelerini karşılaştırdığımızda bunların Kurd Efendi'ye ait tercümelerin aynısı olduğunu da gördük. Bu isimsiz tercümelerin sayıca çok olması Kurd Efendi'ye ait tercümenin aidiyetinde şüphe bırakmamaktadır. Ayrıca bu isimsiz tercümelerin yaygın şekilde bulunması tercümenin Kurd Efendi'ye ait olduğunu bir yönüyle gösterir.

Bir diğer problemlili nokta ise Milli Kütüphanedeki 4819/2 numaralı nüshada bulunan mütercime ait mukaddimedir. Burada neden bu eseri tercüme ettiği ve Yavuz Sultan Selim'e atfı ve 925 tercüme tarihidir. Çünkü Kurd Efendi 935 doğumlu olup Sultan Selim döneminde yaşamadığı açıktır. Bu mukaddimedeki ifadeler bizi şüpheye düşürse de nüsha karşılaştırmaları bu eserin Kurd Efendiye aidiyetini doğrulamaktadır.

Dikkat çekmek istediğimiz bir nokta da Osmanlı döneminde yapılan bu tercümelerin sadece asla sıkı sıkıya bağlı tercümeler olmayıp yer yer kendi

katkılarını, yorumlarını ve meselelere dair diğer bilgileri de vermeleridir. İncelediğimiz tercümelerin tamamında mütercimlerin metnin aslına katkı yapmaktan geri durmadıklarını görüyoruz. Kurd Efendi de aynı şekilde tercümesinde ıstılahları açıklayarak bazen meselelere dair başka görüşlere yer verip bazen de bizim memleketimizdeki adet ve örfe göre meselenin nasıl anlaşılmasını belirterek yaptığı tercümeyle sadece bir tercümeden çok bir şerh vücuda getirmiştir. Nitekim bazı nüshalarda da *Şerhu Vikâye* şeklinde isimlendirme olduğu görülmektedir. Yine, o dönemin sosyal hayatını anlamak için bu eserlerdeki özellikle örf ve adeti hakkındaki yazdıkları önem arz etmektedir.

Netice itibarıyla *Vikâye* gibi önemli bir eserin dikkatli ve özenli bir tercümesinin Osmanlı döneminde yapılması bize klasik eserlerin tercümesi hakkında fikir vermektedir. Zira klasik eserlerin tercüme edilip edilmemesi üzerinde günümüzde tartışmalar devam etmektedir. Bu tercümelerin varlığı klasik eserlerin tercüme edilmesinin faydalı olabileceğine bir örnektir. Bunun yanında günümüzdeki tercüme hareketi klasik eserlerin tercümesine uzanmışken klasik tercümelere istifa etmek hem zaman tasarrufu hem de ilmi devamlılık açısından gereklidir. Zira böyle bir eserin fikhî alanda yetkin biri tarafından çevrilmesi ve bu çevirinin de işin erbabı tarafından takdir edilmesi ve asırlar boyunca sürekliliğini sağlanması bu tür klasik tercümelere önemli kılmaktadır. Bu gibi tercüme eserlerin latinize edilip sadeleştirilerek basılması hem Türkçemize katkı sağlayacak hem de ilmi çalışmalara kısmen yol gösterecektir. Ayrıca yazma olarak bulunan Osmanlı Türkçesi tercümelerin gün yüzüne çıkarılması ve basılması o eserlerin çeşitli makalelerle ilmi sahaya çıkarılmasıyla olur. Bizlerde bu makale ile Kurd Efendi'nin *Vikâye* tercümesini değerlendirmiş olduk. Bu eserin kısa zamanda latinize edilmesi ve basılmasına vesile olacağını ummaktayız. Bu şekilde hem kadim ulemayı hayırla anmak ve günümüzde yapılacak tercümelere yol göstermek ve yapılmış tercüme içinse vakitten tasarruf edilerek daha önce yapılmış tercümelere gün yüzüne çıkarmak yerinde olacaktır. Bu çalışmada bu amaca matuftur.

Kaynakça

Aktan, Bilal. (2002). Devletoglu Yusuf'un Vikâye Tercümesi. *Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi.*

- Atan, Ömer Faruk. (2016) "Hanefî Literatüründe Muhtasarlar ve Metinler". *İhya Uluslararası İslam Araştırmaları Dergisi* 5/5 (2016). 65-79.
- Atan, Ömer Faruk. (2016). "Hicrî VII. Yüzyıl Hanefî Fakihlerinden Burhânüşşeria'nın Vikâye Adlı Eseri," *Bursa Uludağ Üniv. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 25 (2016/2), 125 – 153.
- Apaydın, H. Yunus. (2002). "Kerhî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002, 25/285-287.
- Bedir, Murtaza. (2010). "Tâcüşşeria". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA). İstanbul: TDV Yayınlar, 2010. 39/360-362.
- Bedir, Murtaza. (2013) "Vikâyetü'r-Rivâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (DİA). İstanbul: TDV Yayınlar, 2013. 43/106-108.
- Burhânüşşeria, Vikâye, Kastamonu İl Halk Kütüphanesi 37 Hk 2029
- Celebi, Kâtip. (1999). *Keşfu'z-Zünûn*. Beyrut: Dâru'l-Fikr.
- Devletoğlu Yusuf. *Terceme-i Vikâye*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hacı Mahmut Efendi, no: 4439.
- Gözübenli, Beşir. (1997) "Hâkim eş-Şehîd". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 1997, 15/195-196.
- Eliçık, Muhittin. (2009). "Şemsi Paşa'nın Manzum ve Muhtasar Vikâyetü'r-Rivâye Tercümesi". *Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*. 2 (Kasım 2009), 16-49.
- Hasanov, Sefer. (2019) "Kurd Efendi". *Türkiye Diyanet Vakfı Diyanet Ansiklopedisi* (DİA). İstanbul: TDV Yayınları, 2019, Ek cilt 2/93.
- Kallek, Cengiz. (2002). "Kudûrî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Ankara: TDV Yayınları, 2002, 26/321-322.
- Kaya, Eyyüp Said. (2013). "Zâhirü'r-Rivâye". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. İstanbul: TDV Yayınları, 2013. 44/101-102.
- Kurd Efendi. *Terceme-i Vikâye*. Süleymaniye Kütüphanesi. Hacı Mahmut Efendi, no:838, 870.
- Kurd Efendi. *Terceme-i Vikâye*. Sakarya Müftülüğü Kütüphanesi. d. 604/391.

- Kurd Efendi. *Terceme-i Vikâye*. Millet Kütüphanesi Adnan Ötügen İl Halk Kütüphanesi 4819/2.
- Kurd Efendi. *Terceme-i Vikâye*. Milli Kütüphane. 06 Mil Yaz. A 1722/1.
- Kurd Efendi. *Terceme-i Vikâye*. Nuru Osmaniye Kütüphanesi. 1426.
- Kemalpaşazâde Şemseddin Ahmed. (2007). *İslâhu'l-Vikâye*. nşr. Abdullah Davud-Mahmud Şemseddin el-Hüzzam. Beyrut: y.y.
- el-Leknevî, Ebu'l-Hasenât. Muhammed Abdulhayy *el-Fevâidu'l-behiyye fî terâcimi'l-Hanefîyye*. Beyrut: Dâru'l-Marife, ts.
- Muhammed Halim Efendi. Süleymaniye Kütüphanesi. Reşid Efendi Koleksiyonu, no: 181
- Orazsahet, Orazov. (2020). "Vikâyetu'r-rivâye fî mesâli'l-Hidâye Bağlamında Oluşan Fıkıh Edebiyatı". *Bursa Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 29/1 (Haziran 2020), 81-122.
- Orazsahet, Orazov. (2018). "Muhtasar Metinlerin Hanefi Literatürü İçindeki Yeri". *Bülent Ecevit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5 (2018/1), 107-122.
- Özen, Şükrü. (2008). "Sadrüşşerîa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi (DİA)*. İstanbul: TDV Yayınlar, 2008, 35/427-431.
- Polat, İrfan. Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü. <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/lubbi-seyyid-mehmed-efendi> (Son erişim: 18.04.2022; 23.02).
- Sadrüşşerîa, Ubeydullah b. Mesud. (2006). *Şerhu'l-Vikâye*. nşr. Salah Muhammed Ebu'l-Hac. Amman: y.y.
- Süreyya, Mehmed. (1996). *Sicill-i Osmânî*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Shakir, Najib Muhsin. (2014). "Sadrüşşerîa es-Sani'nin en-Nukâye Adlı Eserinin Tahkiki". *Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*. Yüksek Lisans Tezi.
- Şemsi, Paşa. Manzum *Vikâye Tercümesi*. Konya Bölge Yazma Eserler Kütüphanesi. 42 Kon 3553/1, yk. 2a.

Tâhir Efendi, Bursalı Mehmed. (1972). *Osmanlı Müellifleri*. İstanbul: Meral Yayınları.

Yazar, Sadık. (2017). "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeleler". *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 12 / 23 (Mayıs 2017), 70.